

## **Elhandelsföretagens avtalsvillkor för prisändringar hänförliga till ändrad kvotplikt**

### **1 Inledning**

År 2003 infördes ett elcertifikatssystem i Sverige för att främja en ökad elproduktion från förnybara energikällor. Bestämmelser om systemet finns i lagen (2011:1200) om elcertifikat, förordningen (2011:1480) om elcertifikat och i föreskrifter som meddelats av Energimyndigheten.

Elcertifikatssystemet är ett marknadsbaserat stödssystem där producenter av förnybar el under vissa förutsättningar tilldelas elcertifikat av staten. En efterfrågan på certifikat skapas genom att det i lagen om elcertifikat finns en skyldighet för bland annat elhandelsföretag att köpa och annullera elcertifikat i förhållande till sin försäljning (kvotplikt). På det sättet skapas en marknad för elcertifikat som innebär att förnybar el kan produceras kostnadseffektivt. Storleken på kvotplikten speglar hur mycket förnybar elproduktion som måste finansieras för att målen inom systemet ska nås. Kvotnivåerna är fastställda till och med år 2045.

Elproducenterna säljer elcertifikaten på en öppen marknad där priset bestäms mellan säljare och köpare. Elhandelsföretagen är skyldiga att köpa en viss mängd elcertifikat i förhållande till sin elförsäljning. Elhandelsföretagen i sin tur tar sedan ut kostnaden för elcertifikaten via konsumentens elräkning. Konsumentens kostnad för elcertifikat varierar beroende på elhandelsföretagets kostnad vid inköpet av elcertifikat, vad årets kvot är samt vilken typ av elavtal som konsumenten har.

Målet inom elcertifikatssystemet har höjts vid flera tillfällen. Senaste ändringen av målet beslutades av riksdagen i juni 2017. På grund av att nivån på kvotplikten successivt kan förändras anges i elhandelsföretagens standardavtal att de förbehåller sig rätten att löpande och med omedelbar verkan justera elpriset under innevarande bindningstid för det fall kvotplikten ändras. Denna rätt förbehåller sig elhandelsföretagen allt som oftast för samtliga avtalsformer, inkluderat så kallade fastprisavtal.

Frågan i denna PM att ta ställning till är om ett sådant villkor i ett standardavtal kan anses vara skäligt ur konsumentsynpunkt.

### 1.1 Kort om granskningen

Denna granskning har till syfte att kontrollera elhandelsföretagens avtalsvillkor vad gäller prisändringar för elavtal om fast pris, och då särskilt vad gäller prisändringar hänförliga till ändrad kvotplikt.

Granskningen har utförts genom skrivbordskontroll av företagens senast gällande standardavtal som finns tillgängliga på respektive företags webbplats. Totalt omfattas 20 elhandelsföretag i granskningen.

Följande företag har granskats:

- Bixia AB
- Borås Elhandel AB
- E.ON Energilösningar AB
- Fortum Markets AB
- Fyrfasen Energi AB
- Gävle Energisystem AB
- Göteborg Energi Din El AB
- Jönköping Energi AB
- Karlstads Energi AB
- Luleå Energi AB
- Mälarenergi AB
- Mölndal Energi AB
- Stockholms Elbolag AB
- Storuman Energi AB
- Switch Nordic Green AB
- Telge Energi AB
- Umeå Energi Elhandel AB
- Varberg Energimarknad AB
- Vattenfall AB
- Öresundskraft Marknad AB

### 1.2 Rättslig reglering

Konsumentverket är den centrala tillsynsmyndigheten på konsumentområdet. Ett av Konsumentverkets uppdrag är att övervaka efterlevnaden av lagar som reglerar konsumentskyddet på marknaden, exempelvis lag (1994:1512) om avtalsvillkor i konsumentförhållanden (AVLK).

#### *Lag om avtalsvillkor i konsumentförhållanden*

Lag om avtalsvillkor i konsumentförhållanden syftar till att åstadkomma att skäliga villkor används i avtalsförhållanden mellan näringsidkare och konsument. Lagen tar sikte på avtalsvillkor som inte har varit föremål för individuell förhandling parterna emellan, det vill säga standardvillkor.

Enligt 3 § 1 st. AVLK kan Patent- och marknadsdomstolen förbjuda att villkor som med hänsyn till pris och övriga omständigheter är oskäligt mot

konsumenten används i framtiden, om ett sådant förbud är påkallat från allmän synpunkt eller annars ligger i konsumenterna eller konkurrenternas intresse. Enligt 4 st. samma lagrum ska ett sådant förbud förenas med vite om det inte av särskilda skäl är obehövligt.

Den marknadsrättsliga bedömningen enligt AVLK ska inriktas på om ett villkor typiskt sett är oskäligt mot konsumenten. Detta anses vara fallet bland annat om villkoret, med avvikelse från gällande dispositiva rättsregler, ger näringsidkaren en förmån eller berövar konsumenten en rättighet och därigenom åstadkommer en sådan snedbelastning i fråga om parternas rättigheter och skyldigheter enligt avtalet, att en genomsnittligt sett rimlig balans mellan parterna inte längre föreligger. Frågan om ett avtalsvillkor är att anse som oskäligt ska avgöras på grundval av en samlad bedömning av parternas rättigheter och skyldigheter. Vid skälighetsbedömningen spelar också villkorens förhållande till tvingande lagstiftning stor roll. Ett avtalsvillkor som strider mot tvingande lag är regelmässigt att anse som oskäligt. Avtalsvillkor som strider mot tvingande allmänna rättsprinciper, utan att dessa framgår av lag, kan också förbjudas. Även sådana villkor som presenterats eller utformats på ett vilseledande eller oklart sätt, så att konsumenten inte kan förutse vilka konsekvenser villkoret får för honom eller henne, är normalt att anse som oskäliga enligt AVLK (prop. 1994/95:17 s. 64f).

Genom AVLK har direktiv 93/13/EEG om oskäliga villkor i konsumentavtal, antaget av Europeiska unionens råd den 5 april 1993, införlivats i svensk rätt. I artikel 3.3 i direktivet hänvisas till en vägledande, inte uttömmande, lista på avtalsvillkor som kan anses oskäliga. Enligt motiven till AVLK är villkoren i den så kallade villkorslistan typiskt sett att anse som oskäliga enligt AVLK i den mån de inte varit föremål för individuell förhandling (prop. 1994/95:17 s. 92 och 94).

Punkten j) i villkorslistan tar sikte på avtalsvillkor som tillåter näringsidkaren att ensidigt ändra villkoren utan något giltigt skäl som anges i avtalet. Punkten l) behandlar bland annat avtalsvillkor där näringsidkaren tillåts höja priset utan att konsumenten ges rätt att frånträda avtalet om det slutliga priset är för högt i förhållande till det pris som överenskomms när avtalet ingicks.

Enligt 7 § AVLK får en fråga om förbud ifall som inte är av större vikt prövas av Konsumentombudsmannen (KO). KO får bestämma att ett beslut om förbud ska gälla omedelbart.

#### *Praxis*

Marknadsdomstolen har i flera avgöranden prövat frågan om prisjusteringsklausuler. I MD 2009:35 anförde domstolen, likt tidigare avgöranden, att som grundläggande princip gäller att avtalade priser ska hållas, och att utrymmet för prishöjningar därför bör förbehållas sådana som härrör från förhållanden vilka ett företag saknar möjlighet att råda över och som

företaget inte heller kan förutse. Vidare bör höjningar endast få ske vid kvalificerade kostnadsökningar (jfr MD 1981:17).

I MD 2009:35 tillämpade företaget ifråga ett flertal villkor vilka uppräknade situationer då prisförändringar kan komma att förekomma i konsumentens avtal som löpte under viss tid. Enligt domstolen bör rätt till prishöjning endast kunna accepteras när kostnadsökningar beror på sådana omständigheter som är av force majeure-karaktär. När det gäller normala marknadsmässiga kostnadsrisker måste det presumeras att företaget kalkylerar med sådana vid prissättning och att företaget därför närmast, åtminstone på kort sikt, bör bära kostnader av sådant slag (jfr MD 1974:13).

I villkoren angavs bland annat att företaget ägde rätt att ändra sina priser om ändringen orsakats av väsentligt ökade kostnader till följd av nya eller ändrade lagar och författningar eller beslut av myndighet. Domstolen ansåg att de omständigheter som uppräknats inte i alla delar kan anses falla inom ramen för force majeure. Villkoret ansågs således vara alltför vidsträckt.

Villkoret bedömdes vidare innebära en snedbelastning vad gäller parternas rättigheter då företaget förbehölls rätten att justera priset vid en höjning medan samma rättighet inte gavs konsumenten vid en prissänkning (jfr MD 1978:29). Domstolen framhöll även att det förhållande att konsumenten kan säga upp avtalet medför inte att man på grund härav kan frångå principen om att ett avtals innehåll inte ska kunna ändras av ena parten. Inte heller villkorets ensidighet vad gäller rätten att prisförändra uppvägs av möjligheten för konsumenten att avsluta avtalsförhållandet.

I MD 1974:13 medgav dock domstolen att även om vilka omständigheter som helst inte kan accepteras som grund för höjning av det avtalade priset kan situationer uppstå där det är rimligt att näringsidkaren övervältrar ökade kostnader på konsumenterna.

## **2 Resultat och bedömning**

### *Oskäligt avtalsvillkor*

Som grundläggande princip gäller att avtalade priser ska hållas, och utrymmet för höjning av priset bör förbehållas sådana situationer som medför en kostnadsökning vilken företaget inte bara saknar möjlighet att råda över utan även inte heller hade kunnat förutse.

Vid granskning av avtalsvillkoren i elhandelsföretagens standardavtal kan det konstateras att merparten av företagen förbehåller sig rätten att justera avtalat pris för fastprisavtal för det fall kvotplikten ändras. I 17 av 20 granskade standardavtal uttrycks en absolut rätt att justera avtalat pris till följd av ändrad kvotplikt. I 3 av 20 villkor anges att priset kan komma att justeras till följd av ändrade skatter och avgifter, det framgår alltså inte uttryckligen att priset kommer att ändras till följd av ändrad kvotplikt.

I punkten j) i villkorslistan behandlas avtalsvillkor om ensidig villkorsändring. Enligt förarbetena till AVLK bör en näringsidkare inte kunna ges rätt att ensidigt ändra villkoren utan giltigt skäl. Att en part tillåts ändra avtalsvillkor efter eget bestämmande strider mot den grundläggande avtalsrättsliga principen att avtal ska hållas. Punkten j) i villkorslistan kan enligt förarbetena sägas spegla denna princip. För att ett avtalsvillkor som ger näringsidkaren rätt till ensidiga ändringar inte ska riskera att bedömas som oskäligt fordras således att ett giltigt skäl för villkorsändringen finns angivet i avtalet (prop. 1994/95:17 s. 96-97).

Enligt punkten l) i villkorslistan är ett avtalsvillkor vars konsekvenser är att näringsidkaren tillåts höja priset utan att konsumenten har motsvarande rätt att frånträda avtalet om det slutliga priset är för högt i förhållande till det pris som överenskoms när avtalet ingicks, att anse som oskäligt. Det är av grundläggande betydelse att avtalet är förutsebart för konsumenten, särskilt när det gäller kostnaderna för tjänsten. Konsumenten ska kunna förlita sig på att det avtalade priset gäller. För det fall prishöjningsklausuler ska kunna accepteras är det under förutsättning att konsumenten har en motsvarande rätt att säga upp avtalet.

MD har som ovan nämnts medgivit att det vid vissa situationer är rimligt att företagen kan övervältra ökade kostnader på konsumenterna, men att sådana höjningar är begränsade. Utifrån praxis kan det utläsas att prisjusteringsklausuler kan godtas om prisändringen hänförs till rent force majeure-liknande förhållanden. Vidare bör enligt praxis prishöjningar endast få ske vid kvalificerade kostnadsökningar. Ökningarna ska alltså vara av viss storlek och små kostnadsökningar bör därför inte föranleda ett pristillägg. Som ett ytterligare krav har uppställts att ett villkor om prishöjning måste förenas med en rätt för konsumenten att frånträda avtalet utan kostnad samt att konsumenten ska kunna ges motsvarande rätt till prissänkning. Villkoret ska alltså vara ömsesidigt och gälla åt båda håll.

I förarbetet (prop. 2014/15:123 s. 35) till justeringen av kvotkurvan inför ambitionshöjningen för den förnybara elproduktionen till 2020 resonerades det kring de konsekvenser som ändrade kvoter kan antas få för elhandelsföretagen.

*”Ändrade kvoter kan skapa en viss problematik för elleverantörer med stor andel kunder låsta till fasta elavtal. Med lång framförhållning bedöms dock dessa konsekvenser vara mycket små. Förslag till kvotjusteringar enligt steg 1 har sedan Energimyndigheten överlämnade kontrollstationsrapporten i februari 2014 varit känt och föreslås gälla från och med den 1 januari 2016. Förslag till kvotjustering enligt steg 2 gäller justeringar från 2018 och har varit känt sedan februari 2015 genom departementspromemorian om ambitionshöjning. Regeringen anser att det därmed har getts*

*förutsättningar för en rimlig framförhållning för att begränsa effekterna för elleverantörerna. I övrigt bedöms inte elleverantörerna beröras av förslaget.”*

Konsumentverket tolkar förarbetsuttalandet som att avsikten inte varit att elhandelsföretagen ska övervältra kostnaderna som medföljer vid en ändring av kvotplikten på konsumenterna. Det framgår istället att elhandelsföretagen, i och med den goda framhållningen, bör räkna in förändringar av kvotplikten i det fasta avtalspriset vid avtalsslut.

Konsumentverket anser att det således kan ifrågasättas om kostnaden hänförlig till ändrad kvotplikt kan anses vara av force majeure-likande karaktär då ändringarna aviseras en viss tid innan ikraftträdandet. Vidare uppfattar Konsumentverket förarbetena som att kostnaderna för den ändrade kvotplikten kommer att vara mycket små varför det kan diskuteras huruvida kravet på kvalificerade kostnadsökningar är uppfyllt. Ändrad kvotplikt får anses vara en sådan kostnadsrisk som elhandelsföretagen bör kalkylera med vid prissättning och ta höjd för vid erbjudande om avtal till fast pris. Konsumentverket anser därför att villkoret är att betrakta som oskäligt enligt AVLK.

De granskade elhandelsföretagens avtalsvillkor är inte förenade med en rätt för konsumenten att utan kostnad frånträda avtalet för det falla en prishöjning aktualiseras. Det ska dock uppmärksammas att det i två villkor uttrycks att konsumenten ska få ett meddelande innan prisjusteringen genomförs. Det bör även beaktas att merparten av villkoren innebär att elhandelsföretagen tryggas mot eventuellt ökade kostnader efter avtalsingåendet om det inträffar prishöjningar till följd av ändrad kvotplikt men att konsumenten inte äger motsvarande rätt att erhålla en prissänkning för det fall en kvotsänkning skulle uppkomma.

Genom denna brist på ömsesidighet vad gäller konsekvenserna av ett ändrat kostnadsläge får en sådan snedbelastning i fråga om parternas rättigheter anses uppkomma att en rimlig balans mellan parterna inte är för handen. Även på denna grund är villkoret därför att betrakta som oskäligt enligt AVLK.

#### *Vilseledande marknadsföring*

Vid granskning av elhandelsföretagens standardavtal har Konsumentverket även gjort en översyn av företagets webbplatser och då särskilt undersökt hur elavtal om fast pris marknadsförs. Samtliga av de granskade elhandelsföretagen marknadsför på sina webbplatser elavtal till fast pris. Flertalet av företagen använder i sin marknadsföring påståenden som att det fasta elpriset passar den konsument som värderar trygghet, att det fasta priset inte innebär några överraskningar, att man har samma pris under hela avtalsperioden, att avtalet inte innebär några prishöjningar etc. Samtidigt anges i elhandelsföretagens standardavtal att de förbehåller sig rätten att

löpande och med omedelbar verkan justera elpriset under innevarande bindningstid för det fall kvotplikten ändras.

Mot bakgrund av att fasprisavtalen marknadsförs som avtal där konsumenten skyddas mot prishöjningar och utlovas trygghet kan det ifrågasättas att företagen samtidigt förbehåller sig rätten att justera priset till följd av ändrad kvotplikt. Det intryck konsumenten får vid en flyktig läsning av marknadsföringen är att elpriset är slutligt fastställt vid avtalstecknandet. Att använda ovan nämnda påståenden eller liknande kan därför ses som vilseledande marknadsföring i kombination med aktuellt avtalsvillkor, och kan därför bedömas som otillbörlig.

### **3 Den fortsatta handläggningen**

Som framgår ovan har Konsumentverket uppmärksammat en rad standardavtal i vilka elhandelsföretagen förbehåller sig rätten att justera priset för fastprisavtal till följd av ändrad kvotplikt. Konsumentverket anser att villkoren är att bedöma som oskäliga enligt AVLK.

Konsumentverket förutsätter att elhandelsföretagen tar vad som anförts ovan i beaktande och ser över aktuellt avtalsvillkor. Konsumentverket kommer att genomföra en uppföljning för att säkerställa att så har skett.

Samtliga företag som ingått i granskningen får del av denna PM. Den kommer även att skickas till Energiföretagen Sverige, med förhoppning om att branschorganisationen ska sprida den bland sina medlemmar.



Emelie Neidre  
Jurist